

A magyar regionális politika története 1990-ig

6. előadás

Regionális politika

Dr. Rechnitzer János
egyetemi tanár

Dr. Rechnitzer János

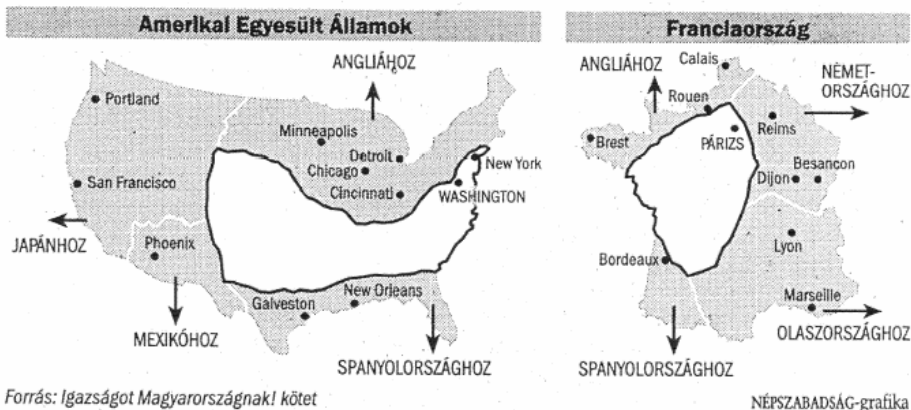
Területi folyamatok az I. világháború után

- Trianoni Békeszerződés
 - Magyar Királyság területének 71,5 %, lakosságának 63,3 %
 - anyaország területének 67,5 %, lakosságának 58,3 %-át
 - gazdasági szerkezet alapvetően megváltozott (nyersanyagbázisok, piacok, beszállítási kapcsolatok, új viszonylatok)
 - megváltozott a népesség szerkezete, összetétele, iskolázottsága, vallási struktúra
 - a népesség szerkezete homogénebb lett
 - infrastruktúra döntő átrendeződés: vasúthálózat 37,9 %, úthálózat 35,5 % maradt meg, szétdarabolt hálózat, körkörös szerkezet, regionális központok elveszítik vonzáskörzetüket!

Dr. Rechnitzer János

TRIANONI MÉRTÉKŰ CSOKKÍTÁS ESETÉN

Dr. Rechnitzer János

Az állam területének és közigazgatási felosztásának változásai, 1900-1947

Terület	Év	Terület (km ²)	Jelenlevő népesség	Megyék száma	Járások száma
Magyar Birodalom (Magyarország és Horvát-Szlavonország)	1900		19 254 559	71	484
		325411			
A trianoni Magyarország (a Pozsonyi hídfővel)	1918		20 886 487	71	513
	1920		7 990 202	34	163
		93 073			
	1930		8 688 319	25	154
Az ún. megnagyobbodott Magyarország	1938	105 000	10 382 014	31	172
	1939	117 000	11 076 036	34	184
	1940	160 165	13 653 296	44	246
	1941	171 640	14 683 323	44	264
Magyarország (a Pozsonyi hídfő nélkül)	1947	93 011	9 316 613	25	150

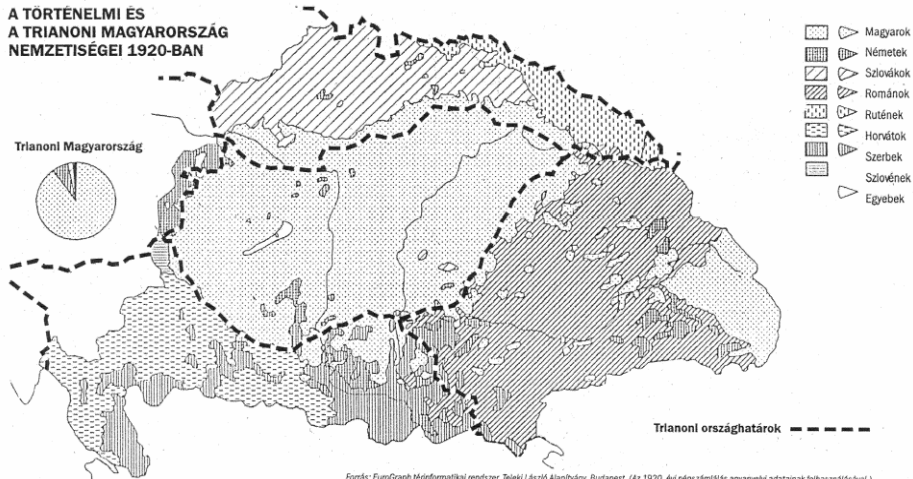
Forrás: Hajdú Z., 2001.

Dr. Rechnitzer János

A történelmi és a trianoni Magyarország nemzetiségei 1920-ban

A TÖRTÉNELMI ÉS
A TRIANONI MAGYARORSZÁG
NEMZETISÉGEI 1920-BAN

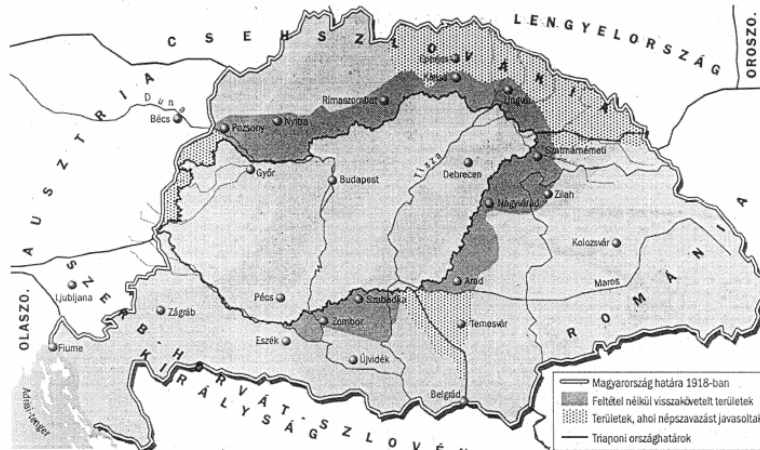
Forrás: EuroGraph térinformatikai rendszer; Telek László Alapítvány, Budapest. (Az 1920. évi népszámlálás anyanyelvi adatainak felhasználásával.)

Dr. Rechnitzer János

Az 1920-as tárgyalások során előterjesztett magyar területi igények

AZ 1920-AS TÁRGYALÁSOK SORÁN ELŐTERJESZTETT MAGYAR TERÜLETI IGÉNYEK

Forrás: Francis Deák: Hungary and the Paris Peace Conference. New York, 1942. Columbia University Melléklet

Dr. Rechnitzer János

A településhálózat és a közigazgatási szerkezet Magyarországon a trianoni békeszerződés előtt és után (1918, 1920, db)

Megnevezés	1918	1920
Megye	63 + 8	34
Járás	443 + 70	163
Törvényhatósági jogú város	27 + 4	11
Rendezett tanácsú város	112 + 13	36
Nagyközség	2176 + 156	1006
Kisközség	10196 + 389	2496
Egyéb lakott helyek	17083	9089

Forrás: Hajdú Z. 1993.

Dr. Rechnitzer János

Jellemzők a területi szerkezetben a Trianoni Békeszerződés következtében (1920 után)

- a főváros népessége megnőtt, értelmiség és közszoigálat, de a gazdasági élet vezetői is bevándoroltak (vagonlakások)
- városhálózat természetes vonzáskörzetének széttörése, külső nagyvárosi gyűrű leszakad, egyensúlyi zavarok
- közigazgatási rendszer teljes átalakításra szorult
- alföldi típusú fejlődés lesz a jellemző

Dr. Rechnitzer János

A területi politika elemei a két világháború között (1920-1945)

- Teleki Pál (1879-1941) : tájelmélet, térszerkezet változásának regisztrálása, békeszerződés szakmai megalapozása, területfejlesztés korszerű elméletei
- Magyary Zoltán (1888-1945): közigazgatási korszerűsítése, ország rendezés, modernizációs törekvések, alapos ismeret a korszerű államirányításról
- Gömbös-kormány 1932. Nemzeti Munkaterv: országrendezési mozgalom, új közigazgatási elképzelések (nagymegyés szerkezet)
- Városrendezésről és építésügről szóló törvény (1937.évi VI tc.) szabályozza a városfejlesztés, rendezést, övezeti elv (használati módok) és terület felhasználás elvei elkészülnek, főváros és környezete egységes fejlesztés (Fővárosi Közmunka Tanácsa)
- Országgyarapodás (1938-1941): elgondolások a regionális szintű közigazgatás kiépítésére, a területi integráció helyreállítása (közlekedés, városhálózat, közigazgatás), háborús készülődés elvonja az energiákat

Dr. Rechnitzer János

Magyary Zoltán (1888-1945)

Teleki Pál (1879-1941)
Glatz Oszkár: Teleki Pál portréja

Magyarország területének, népességének és városállományának változása 1938-1944 között

Év	Terület (km ²)	Népesség (fő)	Megyék	T.j.	Megyei	Járások
				városok	városok	
száma						
1938*	93 073	8 688 319	25	11	45	150
1938	105 000	10 382 014	31	12	46	172
1939	117 061	11 076 036	34	14	50	184
1940	160 165	13 653 296	44	18	68	246
1941	171 640	14 683 323	44	21	70	264
1944	171 640	14 683 323	44	21	70	264

* Trianoni Magyarország

Forrás: Hajdú Z., 2001.

Dr. Rechnitzer János

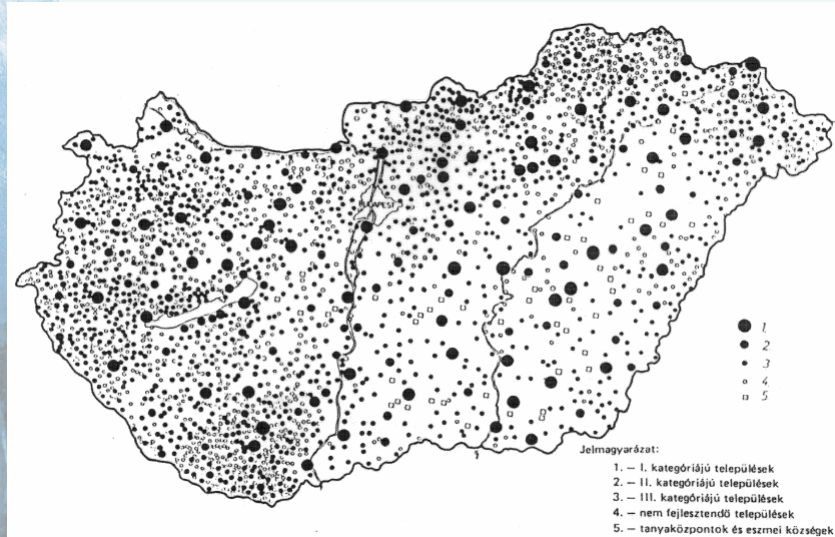
Területi politika a forradalomig (1945-1956)

- Világháború pusztításainak felszámolása, újjáépítés megindítása: Újjáépítési és Közmunkaügyi Minisztérium, elemző Területrendezési Intézet (TERINT)
- földreform területi hatásainak elemzése, a településhálózat állapotának áttekintése (1948-tól), első regionális tervek
- szocialista iparosítás (I. három és I. ötéves terv), erőltetett nehézipari fejlesztés, szocialista városok kiépítése (Sztálinváros, Komló, Várpalota, Ajka, Tatabánya)
- Közigazgatási reform (1949-1950), megyék összevonása, Budapest területének rendezése (7 város, 16 község csatolása), tanácsrendszer (községek száma csökkent, járások száma szintén, megyei uniformizált szervezetek)
- települések osztályozása, 1951, TERINT szervezésében, felosztás 1952
 - I. osztály: kiemelt települések (73 település), ipari központok
 - II. osztály: városi fejlődést biztosítani kell, új intézmények (81 település)
 - III. osztály: egyéb települések: falusias, helyi szükséglet, nincs beruházás (1254 település közös tanács, 1500 település nem fejlesztendő)
 - településpolitikában éreztette hatását (igazgatás, telephelyválasztás), 1990-ig hatása érezhető, „örök vesztes” a falu!

Dr. Rechnitzer János

A települések osztályba sorolása a TERINT kapcsolata alapján (1951)

Forrás: Hajdu Z., 1989.

Dr. Rechnitzer János

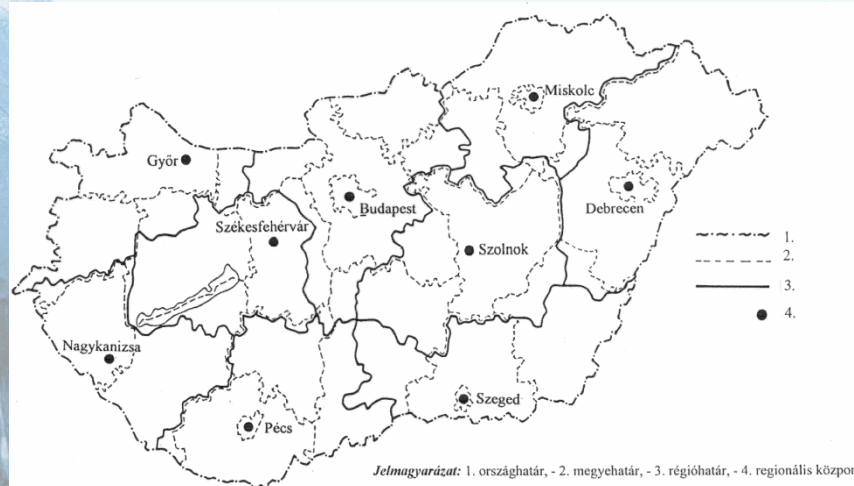
Területpolitika a forradalomtól az Új Gazdasági Mechanizmusig (1956-1968)

- 1958-tól a népgazdasági tervezés részének tekintik a területi tervezést
- 1963-ban megjelenik az Országos Településhálózat-fejlesztési Keretterv: regionális szemlélet érvényesül, regionális központok hálózata elviekben kialakul
- elkezdődik a regionális tervezés, módszertan kidolgozása, megyék első településhálózati terveinek összeállítása, egyes ágazatok területi telepítésének elemzése, ezek regionális tervei (Sajóvölgy-Miskolc, Székesfehérvár-Veszprém, Pécs-Mecsek, Zagyva-völgy, Salgótarján)
- a Balaton és Budapest regionális fejlesztési terveinek összeállítása

Dr. Rechnitzer János

Régióbeosztás az 1963-as településhálózat-fejlesztési koncepció alapján

Forrás: Perczel K., Gerle Gy., 1966

Dr. Rechnitzer János

Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció I. (OTK, 1971)

- UGM hatására a területi szemléletben is változás, felismerve, hogy a térfolyamatok hatnak a gazdaságra, egyenlőtlenségek alakultak ki, ezek mérséklése
- Budapest túlsúlyának csökkentése, öt regionális központ fejlesztése: Debrecen, Győr, Pécs, Miskolc, Szeged, megyei jogú város, önálló költségvetési tétel
- északkelet-délnyugat ipari tengely monopolhelyzetének csökkentése, ipartelepítés a Dél-Dunántúlon, Alföldön
- aprófalvas térségekben faluközpontok kijelölése, tanyástérségek központosítása
- városhiányos térségekben városok alapítása, funkciók szélesítése
- hierarchikus településrendszer kidolgozása, a funkciók alapján: alsófokú, középfokú, felsőfokú központok, egyben ellátási területek
- öt regionális nagyközpont mellett 134 város, mint további ellenpólusok, s ezek hierarchikus vonzáskörzete

Dr. Rechnitzer János

Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió II. (OTK, 1971)

- öt regionális nagyközpont mellett 134 város, mint további ellenpólusok, s ezek hierarchikus vonzáskörzete
- hat tervezési-gazdasági körzet a korábbi kilenc makrorégió (körzet) helyett, s ezek funkcionális kiskörzetekre tagozódnak
- speciális kiskörzetek: ipari (15 db), üdülési-idegenforgalmi (23 db), országhatár menti (10 db), agglomerációs (17 db)
- megyék elkészítették megyei településhálózat-fejlesztési koncepciójukat, aminek alapján besorolták a településeket a fejlesztési kategóriákba
- a rendezési és a fejlesztési szemléletű tervezése nem kapcsolódott össze

Dr. Rechnitzer János

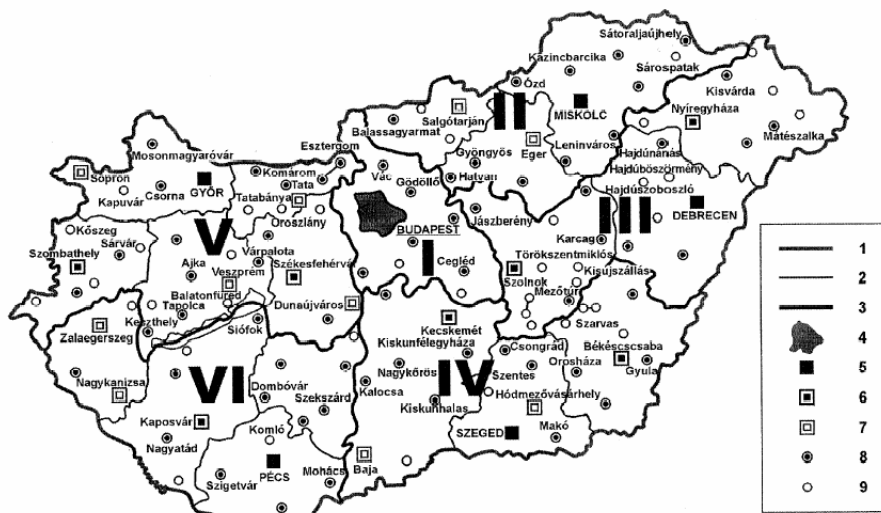
A települések száma központi szerepkörük szerint az OTK besorolása alapján

Központi szerepkör	A besorolt települések száma	Az összes település százalékban
Országos központ	1	0,03
Kiemelt felsőfokú központ	5	0,15
Felsőfokú központ	7	0,22
Részleges felsőfokú központ	11	0,34
Középfokú központ	65	2,02
Részleges középfokú központ	41	1,28
Kiemelt alsófokú központ	142	4,43
Alsófokú központ	530	16,52
Részleges alsófokú központ	292	9,10
Budapest agglomerációba tartozó települések	44	1,37
Egyéb települések	2 071	64,54
Összes település	3 209	100,0

Forrás: Hajdú Z., 2001.

Dr. Rechnitzer János

Az OTK közép fokú és magasabb szerepkörű központrendszere és a tervezési-gazdasági körzetek

Jelmagyarázat: 1 – Országhatár; 2 – Megyehatár; 3 – Tervezési-gazdasági körzet határa; Központok (városok, községek): 4 – Országos; 5 – Kiemelt felsőfokú; 6 – Felsőfokú; 7 – Részleges felsőfokú; 8 – Középfokú; 9 – Részleges középfokú; Körzetek: I – Központi; II – Észak-magyarországi; III – Észak-alföldi; IV – Dél-alföldi; V – Észak-dunántúli; VI – Dél-dunántúli

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Az OTK hatása a területi fejlődésre (1971-1980)

- ÚGM lelassult, politikában a centralista vonal került előtérbe
- megindult a körzetesítés: új gazdasági alapelvek a gazdaságosság, a hatékonyság, gazdasági egységek és szolgáltatások összevonása: iskola, TSZ, közös községi tanács, takarékszövetkezet, állami gazdaság, vasút, stb.
- településhálózat egyensúlya megbomlott: források a megyeszékhelyekre, felsőfokú központok áramoltak, alsófokú, középfokú központok leépülése, egyéb kategória: Gyűrűfű szindróma
- uniformizált megyei tervek, erősen hatott az ideológiai szemlélet, döntő volt a rendezés, a létesítmény és nagyrendszerek kiépítésének tervei: belső adottságokat nem vették figyelembe

Dr. Rechnitzer János

A községek funkciósökkenését eredményező folyamatok országos jellemzői

Év	Települések száma (db)	Nem tanácsszékhely községek száma (db)	Termelőszövetkezetek száma (db)	Állami gazdaságok száma (db)	Vidéki ÁFÉSZ-ek száma (db)	Általános iskola nélküli települések száma (db)	Közforgalmú vasút-vonalak építési hossza (km)
1950	3223	191	1738	316
1960	3273	186	4265	333	1370	...	10307
1965	3259	339	10069
1970	3209 (71)	1238	2445	184	566	121	9514
1975	3189	1471	1601	150	483	410	...
1980	3128	1597	1339	132	273	828	7930
1984-86	3058 (86)	1574 (85)	1270 (85)	128 (85)	266 (85)	924 (824)	7766 (85)

Forrás: Nemes Nagy J., 1987.

Dr. Rechnitzer János

A szocialista területi politika alkonya (1980-1990)

- erőteljes bírálata az OTK-nak megindult
- 80-as évek elején közigazgatási-területszervezési reform elindul
- 1984-ban városkörnyék létrehozása, mint új közigazgatási egység: járások megszüntetése 139 városkörnyék jött létre, új igazgatási kapcsolatok
- 1985-ben OGY Határozat (12/1980-1985) a területfejlesztésről, egyben az OTK módosítása:
 - nagyvárosok súlyának csökkentése
 - településhálózat egységes fejlesztése a besorolás eltünttetése
 - alapfokú ellátás helyi intézményeinek a kiépítése, középfoka városokban, felsőfok a megyeszékhelyeken
 - főváros súlyának csökkentés, öt regionális központ minőségi fejlesztése (új intézmények)
 - elmaradott és kedvezőtlen adottságú térségek kategóriájának bevezetése, speciális támogatási rendszer kiépítése (infrastruktúra fejlesztés, alapvető intézmények kiépítése)

Dr. Rechnitzer János

A városkörnyéki beosztás területi és központrendszer, 1984. I.1.

Jelmagyarázat: 1 – Főváros; 2 – Megyeszékhelyek; 3 – Megyei irányításban közreműködő városok (megyei városok, városok, városi jogú nagyközségek); 4 – Városkörnyékkel nem rendelkező városok; 5 – Megyei irányítású nagyközségek; 6 – Országhatár; 7 – Megyehatár; 8 – Városkörnyék határa

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Államszocialista területi politika eredményei (1970-1990)

- Nagy-Budapest, mint az ország központja minden értelemben, az ország reprezentálására alkalmas lett
- megerősödött a 100 ezer főnél nagyobb városok funkciói, regionális hatású intézmények kiépültek, nagyobb térségi vonzás alakítottak ki (oktatás, egészségügy)
- megyeszékhelyek bázisán a középvárosok viszonylag széles köre
- elindult a kisvárosok gyorsabb modernizációja
- létrejött a községállományon belül a vidéki mikroközpontok hálózata
- a kis lélekszámú települések (az ország területi nagyjából fele, a népesség egyre csökkenő aránya) a terület és a településfejlesztési politika áldozatává vált
- tanyarendszer szintén vesztese lett ennek a politikának
- a területfejlesztés a gazdaságpolitika része lesz, annak szükségességét felismerik, de intézményi szinten nem képesek kezelni, nem történik decentralizáció, inkább az ideológiai szempontok a meghatározóak
- pozitív és negatív elemeket hordozott, de részben követette az európai trendeket, azok elemi felismerhető

Dr. Rechnitzer János

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
JOG- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Köszönöm a figyelmet!

Dr. Rechnitzer János